

S a ž e t a k

Radoslav Katičić, Filozofski fakultet, Beč
UDK 808.62:800.853/091/, stručni članak, primljen za tisak 13. veljače 1987.

En se basant sur les citations tirées de la contribution polémique de Dragutin Raguz on montre que l'explication que Pavle Ivić donne pour sa réaction a fait long feu. On explique ensuite pourquoi la présentation que P. Ivić fait de l'histoire linguistique croate est inacceptable et que sa façon de concevoir les problèmes de l'histoire linguistique contemporaine ne contribue aucunément à la formation de l'esprit de communauté bien que M. Ivić pense le contraire. L'esprit de communauté n'est possible que si les traditions sont préservées et soigneusement gardées et non si l'on s'efforce à les effacer. Ce qui lui porte le plus grave préjudice c'est quand une partie de la communauté commence à surveiller l'autre et à la contrôler. Malgré l'incompréhension dont M. Ivić témoigne il faut assurer la continuation du dialogue. Celui-ci doit être imprégné de patience et de tolérance parce que le dialogue est la condition même de l'esprit de communauté et celui-ci n'est pas seulement d'un grand prix pour nous tous – il constitue une nécessité vitale.

ČINJENICAMA BI TREBALO NAUKE

Dragutin Raguz

Tako mišljah osvrćući se na sporni Ivićev prilog (v. Jezik, XXXIII/1). Tako mislim i sada nakon Ivićeva odgovora meni, a i odgovora Radoslavu Katičiću u prošlom broju Jezika. Ivić ne sluša prigovore njegovoj metodi, ali uzvikuje: činjenice!

Ali činjenice o kojima je riječ dobro su poznate. Do nauka je i do metode kako će se te činjenice prikazati. O Ivićevu nauku sam govorio. Ako bih se služio Ivićevim postupkom, onda bih sada stao pobrajati i Ivićeve uvrede, i Ivićeva kriva tumačenja onoga što sam rekao, i krivo „sečenje citata” itd. Ali čemu? Doista mi nimalo nije stalo do Ivićeva suda o meni. Uvjerio sam se naime da je to Ivićeva metoda u svim polemikama ove vrste. Uvijek ista fraza, ista formulacija, ista intonacija. Čovjek se naprosto mora čuditi toj upornosti da ne sluša što mu se prigovara. I uvijek isto opravdanje: ja to nisam rekao. Da, doista: Ivićev je promašaj puno veći po onome što nije rekao nego po onome što je rekao. I ja sam ga upravo pitao (pitao sam se – to je točnije): kako može valjano govoriti o razvoju književnoga jezika na srpsko-hrvatskome području bez govora o izražajnoj tradiciji hrvatske glagoljske književnosti (neka pročita barem sintezu E. Hercigonje, Srednjovjekovna književnost); bez govora o razvoju tiskarstva na hrvatskome području; bez govora o B. Kašiću i čitavoj tradiciji kojoj je on dao poticaj; bez govora o bogatoj leksikografskoj tradiciji u Hrvata; kako ne može „katolike srpskohrvatskog jezika” za stariji period nazvati Hrvatima ako može hrvatski jezik od najranijega perioda srpskohrvatskim; kako ne može u drugoj poli 18. st. vidjeti ni početni stupanj standardnoga jezika u Hrvata ako može današnji srpskohrvatski, u kojem po njegovu priznanju postoje varijante, jedinstvenim standardnim jezikom; kako jezik Hrvata u okviru srpsko-hrvatskoga ne zove jezikom, (nego varijantom) ali jezik Srba u Hrvatskoj u odnosu na jezik Hrvata u SR Hrvatskoj zove jezikom? Puno je tu pitanja, ali ni na jedno Ivić ne daje odgovore. A paradira činjenicama. Od mene traži činjenice, a on je pisao sintezu o književnome jeziku na navedenome području. Od njega u takvoj sintezi nitko nije očekivao otkriće novih činjenica, nego da barem uzme u obzir one poznate. Možda ih, sudeći po citiranim autorima i djelima, Ivić i ne zna. On još kao krunskim argumentima barata Maretićem, Kombolom npr. Puno se stvari dogodilo od toga doba.

Bez odgovora na pitanja koja sam u prvome osvrtu na Ivićev rad detaljnije obrazlagao, a ovdje ih samo sumarno pobrajam, nikakav Hrvat, ma koliko bio rodoljubljem zagrijan i

bez obzira na ne znam kakve iluzije, ne bi nikako mogao pokazati hrvatsku jezičnu tradiciju koja je do danas živa. Ako Ivića ta tradicija ne zanima, to ne znači da ona ne postoji. On dobro zna da ona postoji, ali mu na neki čudan način smeta. I misli da će lako s njome obračunati ne uzimajući je u obzir.

Pa kad Ivić i nakon upozorenja na te činjenice ostaje i gluh i nijem, šta će mu nove činjenice? Ta previše ih je prešutio. A sve zgodno sažima sam (u odgovoru Radoslavu Katičiću) na dva pitanja ona koja njega zanimaju:

- opseg hrvatskoga imena u prošlosti, i
- standardnosti hrvatskoga jezika sredinom 18. st.

Prije godinu dana smetala mi je Ivićeva optužba da sam „pobornik jezičnog udaljavanja Hrvatske od Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije”, ali sam shvatio da je to Ivićev iskušani način zastrašivanja protivnika. Čudno je ipak da Ivićevu rangu trebaju optužbe toga tipa. Zar mu je ponestalo vjere u vlastite argumente?

Ja Ivića shvaćam da po svaku cijenu želi spasiti svoju ideološku konstrukciju, sklepanu po svim uzorima dvorišnoga mentaliteta (Ivić naime meni zamjera da ne vidim dalje od svoga dvorišta, a on sa svojim dvorištem kroz svijet) pa stoga donekle razumijem čak i njegove uvrede i optužbe, iako to ne priliči njegovu rangu, ali ne razumijem da je prešutio osnovne zamjerke njegovu tekstu, radi kojih se i govori ovdje. Dignitet se ne brani sumnjičenjem i autora i uredništva Jezika. Najobičnija je podvala i meni i uredništvu Jezika ova Ivićeva formulacija: „Nije moja krivica što uredništvo Jezika nije bilo srećnije ruke u izboru autora osvrta na moj članak.” (Na stranu omalovažavanja, koja bi doduše trebalo drugačije demonstrirati.) Tvrdim, i mogu to dokazati (ali čemu to služi) da sam svoj osvrt napisao prije negoli je uredništvo i saznalo za taj sporni broj RES-a i da sam ga poslao uredništvu uz popratno pismo. To dakle nije bio naručeni napad na Ivićev članak, kako to Ivić želi sugerirati.

U svojoj silnoj želji da mi odgovori na isti način, to jest da me ismije, Ivić i nije uvijek svjestan što govori. Na moju tvrdnju da za ono u što sumnjaju Ivić i gospodin Aubin (u hrvatsku pripadnost Dubrovnika i dubrovačke književnosti) ima i direktnih i indirektnih dokaza, Ivić primjećuje: „Već smo videli da on priznaje da 'indirektnih' dokaza (tj *takvih koji nisu dokazi*, istakao D. R.) ima više nego direktnih” (ovdje sam „sekao” citat, ali ne nagđujem Ivićevu misao). Upućujem Pavla Ivića (neka oprost) da pročita nešto o dokazu u Općoj enciklopediji JLZ-a (vidjeli smo da on voli citirati enciklopedije), ali je to možda bolje obrađeno u Logici G. Petrovića u odlomku Direktan i indirektan dokaz (str. 211, izd. iz 1971): „Početniku u logici može se učiniti da je 'indirektan' dokaz nepouzdaniji od 'direktnoga'. Međutim, to nije tako”. Navodim to stoga što Ivić u ovim našim spornim stvarima zbilja ne vodi računa o indirektnim dokazima. A da vodi, onda bi on i u slovinskom, iliričkome, dalmatinskome, bosanskome i slavonskome vidio također hrvatski. E, ali to u Ivića ne prolazi. Ne mislim naime da uopće o tome treba razgovarati u okviru ove teme, to sam već rekao. A ako Ivića muče te teme, onda bi morao zaviriti i u druge izvore, a ne samo u one u koje je on navikao zavirivati. Iako sam rekao da je suludo potezati bilo kakve dokaze (to znači prihvatiti Ivićeve sumnje kao legitime, to jest kao stvar za diskusiju), evo malko ustupka toj temi: arapski geograf Idrisi 1154. godine kaže: „Posle oblasti Akvileje, o kojoj smo govorili, dolazi Hrvatska – GUARUASIA, G. RWA-

SLIAH, koja se zove DALMASIAH"* . Potom Idrisi navodi gradove u Dalmaciji, tj. Hrvatskoj, na obali, prema jugu, pa uz Dubrovnik kaže da u njemu žive Dalmatinci, a na kraju natuknice: „Ovo je poslednji grad u Hrvatskoj.”

Dalje: Česi Ivana Stojkovića (14–15. st.) zovu: „conterraneus noster de Ragusio que est civitas in Carvattia”. Dalje odustajem.

Ivić se žali mnogo na „sečenje” citata. Mislim da sam mu dobrim dijelom napravio uslugu, jer sam npr. mislio da je sve ono što je dalje rekao o Gulisavu Hrvat u M. Držiću još grđe po Ivića. Međutim Ivić upravo na tome inzistira. Pa dobro.

Gulisav Hrvat Držićev niti poriče niti svjedoči o Držićevu hrvatstvu. To je sve. Držićevo se hrvatstvo drugačije izvodi. Zato Ivićeva konstrukcija (izvedena iz kriva tumačenja toga Gulisava) da Držić nije pojma imao kako će ga poslije nekoliko stoljeća nazvati (tj. Hrvat) ne vrijedi nimalo. Tim mi smješnija i mučnija izgleda Ivićeva „hrabrost”: „Zato ću reći glasno: Držić je sebe smatrao Dubrovčaninom, a ne Hrvatom ili Srbinom.” Koji mudar zaključak! A trebalo bi možda dodati da nije bio ni Tudešak, ni Žudio, ni Bosanac itd. Ivićeva metoda dokazivanja i izvođenja zaključaka zbilja obogaćuje spoznaju, otvara poglede, ali je dobro ne reći kakvu spoznaju i poglede na što. Jer Ivić je zabrinut za Držićev miran san, pokoj: eto, ima tu nekih koji Držića smatraju Hrvatom, uznemiruju mu višestoljetni miran san, pa su se zato valjda, između ostalih stvari za raspravu, sastali pod patronatom RES-a (a možda stvar uskoro stigne i do UNESCO-a), u okviru međunarodne kulturne suradnje, drugovi i gospoda da umire Držićev san: mirno spavaj, pokoj ti vječni, nisi ti ni Hrvat ni Srbin. (A vjerujem da bi mu možda draže bilo da mu je rečeno: ti si pučanin i klerik, ti urotnik.)

Ljudi, previše je sve ovo nazbilj. Stav'te pamet na komediju!

I da prisposodobim sličan slučaj (radi toga i govorim sve ovo): da npr. Pavle Ivić danas piše komediju iz života suvremene Srbije, a ne iz hrvatske prošlosti, u njoj bi naravno bio moguć neki lik recimo Srbe birokrata, ili rodoljuba, svejedno, kojemu bi mogao pripisati kao *couleur locale* crte Kosovsko-resavskog ili timočkoga dijalekta, ali ja iz toga nikako ne bih mogao zaključiti da Ivić nije Srbin. Mogao bih zaključiti samo to da tu i time Ivić o svome srpstvu ne kaže ništa. I to je sve.

Kraj 19. i početak 20. st. u Dubrovniku je obilježen polemikama o njegovoj narodnoj i nacionalnoj pripadnosti. Traženi su različiti dokazi upravo stoga što se je u Dubrovniku kao slobodnu gradu stoljećima stvarala po svim pravilima svake slobodne, samostalne države državna svijest. Ali kad je ta država dokinuta (a Francuzi to učiniše), trebalo je potražiti u općem balkanskom neredu najbližu identifikaciju, pa i ono što je bilo prije te države. I to je nađeno. Naravno, elementi zajednički ostaloj hrvatskoj subraći (jezik, kultura, vjera) bili su oni elementi preko kojih se ta veza prepoznavala. I tim više vrijede ona rijetka svjedočanstva što stranaca (Idrisi npr.), što domaćih (Zlatarić, Vetranović npr.) ili najbližih susjeda (Vidali).

Raspravljanje te teme imalo bi, međutim, po meni smisla samo u okviru tumačenja izvora koji posredno ili neposredno govore o tim stvarima, ali u temi o književnome jeziku, danas, koliko god to bile dodirne teme, izgleda mi deplasirano, nametljivo, iritantno. A kad se to još krsti starojugoslavenskom terminologijom „katolici...”, onda pogotovu.

* Monumenta cartographica Jugoslaviae, odabrao i priredio A. Škrivanić, II. – Srednjovekovne Kaste, Narodna knjiga, Bgd, 1979, str. 18.

I to povrh svega u obliku nekoga polazišta za dijalog, koji bi trebao ozdraviti međunacionalne odnose i govoriti o zajedništvu. Da čovjeku pamet stane! I dosta o tome. Jer produžiti o tome, znači nasjesti, ako već nisam nasjeo. Meni se pomalo čini da jesam.

Ivić se žali da mu pripisujem gledišta koja nisu njegova, koja nije izrekao. Priznajem, u slučaju Dubrovnika, alias Hongkonga, sada on izričito kaže da mu to nije ni na kraj pameti, ali sve nastojanje da opravda svoju usporedbu Dubrovnika i Hongkonga izgleda nategnuto. Poziva se na Grgu Novaka – to je tipičan način na koji Ivić skreće pažnju na detalje. O Dubrovniku kao izveznoj luci Srbije (ali i Bosne – za nju Ivić ne kaže isto), znamo još iz školskih klupa, ali Grga Novak ne govori o Hongkongu – to je Ivićeva originalna usporedba, koju je gospodin Aubin odmah izdiktirao u pero svojim studentima. Dakle ipak neka zgodna misao. I tako zgodna mene je također navela na pomisao o drugoj sličnosti s Hongkongom. Ako je to zločin, spreman sam za nj odgovarati. I toj sam se ja misli narugao, možda malo preslano, ali ako nas Ivić uvjerava da mu to nije bilo ni na kraj pameti, ja mu se ispričavam.

Ali, moram priznati, svim takvim mislima ja ne mogu prići hladna srca, jer ne zaslužuju ništa drugo nego podsmjeh. I to mi karikaturastije izgleda kada takve misli dolaze od akademika. Ivićevi naime prilozi iz dijalektologije ne daju povoda za karikaturu. Ti njegovi radovi angažiraju mozak, pobuđuju poštovanje i umni napor, ali pri čitanju Ivićevih jezično-političkih konstrukcija angažiraju se želučane resice i stvaraju grčevi. A kao terapija smijeh – jedini zagarantirani lijek.

Ivić se žali što mu ne odgovara neki od kolega. Ali zašto – zar se po časopisima piše za kolege samo? Eto, odgovorio mu je jedan i je li se sad bolje proveo?

Na neka je pitanja Ivić pokušao odgovoriti, ali npr. u slučaju s Kašićem i hrvatskim tiskarstvom daje djetinjasto objašnjenje. (Ozbiljna objašnjenja tome i ne može biti.) Njime Ivić otkriva svoju metodu prešućivanja. Zamjera mi što sam, potkrepljujući zanemarivanje Kašića, ispustio bitan dio njegova citata, a njime upravo cilja na Kašića. Pa to sam upravo i rekao – da Ivić zna za značenje B. Kašića u razvoju hrvatskoga književnoga jezika, ali da o njemu ne želi govoriti, pa ga zgodno zaobilazi. Da Ivić negdje drugdje govori o Kašiću onako kako bi to trebalo, on se ne bi domišljao kako ga zaobići s onom njegovom famoznom formulacijom „osim ako nije promijenio mjesto stanovanja”. Jer o potrebi književnoga, općega jezika govorili su upravo ljudi kakav je bio Kašić, ljudi koji su se kretali, selili, upoznavali drugačije ljudi i sredine, a slične. Bez takvih kao što je Bartul Kašić nikada nigdje ne bi bilo nikakva općega književnoga jezika kao izgrađena civilizacijskoga instrumenta. A Pavle nam Ivić govori, valjda s dijalektološkoga aspekta, o nepokretljivcima. Pa zar su takvi za razvoj književnoga jezika značajniji od ljudi poput Kašića?

Pa mi onda Ivić zamjera da mu podmećem gledišta koja nisu njegova i da ga krivo тумачим. Jednom dakle po vlastitome priznanju planira da prešuti Kašića, a govoreći o tiskarstvu u Zeti, napominje da je govorio samo o njegovoj dekadenciji, pa kako te dekadencije ne bijaše u Hrvata (ma bilo je, ali nešto kasnije), zato ga kao nije ni spominjao. A govoriti o tiskarstvu kao bitnoj sastavnici razvoja književnoga jezika samo u njegovoj dekadenciji, ne spomenuti njegov uspon, to znači nasumce nabasati na temu. Bilo da se nešto svjesno prešućuje, bilo da se na nešto nasumce nabasa – to je vrlo loša legitimacija tekstu, hoću reći autoru teksta.

O tome kako Ivić „siječe” citate i kako zaobilazi osnovne primjedbe ja ne bih dalje.

Uglavnom nakon „sječe” on objašnjava svoj stav o kulturnome potencijalu (radi čega on sve i govori), kako se od malih možemo eto lako uspeti do ranga srednjih naroda i tome sl. A meni kaže da ja na to odgovaram alergično. A ništa ne kaže o tome zašto jednom taj kulturni potencijal zanemaruje, onaj koji je stvaran stoljećima, a u drugom slučaju kao brine se za nj. Nije stvar u alergiji nego u ovome: kako definirati i ono što je bilo zasebno, i ono što nas je vodilo jedne k drugima, pa što smo u tu zajednicu unijeli, koliko nas je to promijenilo, a koliko nije, definirati dakle koliko i na kojoj smo razini danas isti, a koliko različiti. I kada se sve to objektivno prikaže onda dolazimo upravo do temelja, a ti su temelji definirani općenito u odredbama AVNOJ-a i u federalnom poretku ove države. Naravno, to što je tamo općenito definirano ne zavarava nas da je o svim problemima za svagda sve rečeno. Ali u rješavanju novih problema, kakvi god i koliki god bili, ne mogu se ta osnovna načela zaobilaziti. Jer na kojim onda načelima uopće razgovarati? Pa ako nismo uvijek sigurni kako bi trebalo dalje, treba biti siguran u ono što znamo i što smo prihvatili kao načelo zajedništva. U tome mi kontekstu Ivićeve propovijedi o potrebi približavanja i o ugroženosti međusobne čitljivosti izgledaju kao demagogija (u južnim bi krajevima rekli: ubleha). Opravdanja jeftinijom knjigom mislim da su i ispod ranga knjižarskoga sindikalizma. I Ivić ipak nije odgovorio zašto bi baš kulturni potencijal bio ograničen prostorom između Dobove i Đeneral Jankovića. Zar takav kulturni potencijal ne bi bio moguć i sa Slovincima ili Makedoncima? Ali stvar je valjda u tome što on još Hrvate ne smatra samostalnim kao one ostale. Mislim da se danas izvanredno razumijemo jezično, uza sve razlike, na rangu samoga sporazumijevanja jezikom, pa bilo to na srpskome, bilo na hrvatskome, bilo na srpskohrvatskome, hrvatskome ili srpskome, svejedno, ili na bilo kojoj varijanti ili književnome jeziku, nego se eto očito ne razumijemo negdje drugdje. Jer što se razumljivosti i čitljivosti tiče, u školskoj je lektiri i J. S. Popović i M. A. Relković i D. Obradović i M. Držić, i Crnjanski i Krleža, i Matoš i Stanković, pa nema nečitljivosti, a ono što je ima, ona se prevladava naporom, školovanjem, kulturnim obogaćivanjem. Jer onaj kulturni potencijal koji imamo treba najprije usvojiti, a tek dalje ići u osvajanje novoga kulturnoga prostora, a ako se usvoji, onda ne vidim problema. Jer razlike između hrvatskoga i srpskoga (priznao ih tko kao zasebne jezike ili ne priznao, ili varijante – svejedno) ipak su male da bi priječile komunikaciju. Još uvijek mi se čini da je problem čitljivosti (i na srpskoj i na hrvatskoj strani) na povijesnoj okomici. Problem je dakle kako ovladati što dublje u prošlost jezičnim naslijeđem. I nemojmo se plašiti toga kulturnoga naslijeđa – na njemu je ilirski pokret s Lj. Gajem sve stvorio. I nećemo to valjda u otpad. Kao nepotrebno i kao smetnju u komunikaciji. Ako to nekome smeta, onda je zbilja komunikacija u pitanju. Tu nije riječ o arhaiziranju jezika, nego o osuvremenjivanju jezične prošlosti.

I još samo ovo o „kulturnom potencijalu”: ako bismo se za jezične elemente odlučivali danas na osnovi izvanjezičnih razloga, ne vidim kako bismo valjano razumjeli zašto su ilirci bili protiv njemačkoga – mogli su krasno ostati u tom velikom kulturnom i jezičnom potencijalu. Ili: šta su glagoljaši radili nekoliko stotina godina, odupirući se latinitini. Ili: šta to radi kugla zemaljska: engleski je tako zgodan, instant-jezik, lako se uči. Ne znam, možda Ivić ima pravo, jednom će tako možda i biti, ali ne vidim, dok to nije posve očito, zašto bismo u to išli svjesno.

Ivićev bijes na mene nije utihnuo, kako vidimo iz odgovora R. Katičiću, ni nakon godi-

nu dana. Žali se kako sam ga izvrgao ruglu. Taman posla. Ja sam krivac samo stoga što sam pokazao ruglo njegovih ideja.

Ima u Ivića, u starome stilu, i ciničnih primjedaba: „Umesto priznanja jednom od najuglednijih slavističkih časopisa.” Da, to sam zaboravio: čestitam!

I kako Pavle Ivić nekako brani ugled gospodina Michela Aubina, dužan sam o tome nešto reći.

Ja strogo razlikujem bilo kakav ugled, zasluge, stručnost, postignute stupnjeve i sve drugo što ide s time, od onoga o čemu govorim ili govore ti zaslužnici, uglednici i stručnjaci. Zato nema razloga da Ivić brani gospodina Aubina, jer nisam napadao njega nego neke njegove zaključke, koji se posve poklapaju s Ivićevima, a stoga sam o tome i govorio zajedno.

Gospodin M. Aubin jest istaknuti slavist, bio mi je izvanredan šef, i tu nije bilo nikakvih problema. I žao bi mi bilo ako bi neki budući lektor iz SR Hrvatske kod gospodina Aubina i pomislio da je teško s njime ili da ne voli Hrvate ili slične gluposti. Uvjerio sam se u to – gospodin Aubin je radeći na tekstovima jednako birao i hrvatske i srpske, i u seminarima i na ispitima tražio od studenata da znaju i hrvatski i srpski leksik. Možda ovo nije trebalo ovdje govoriti, ali eto to sam dodao zbog Ivićevih sumnja.

Kako sve to, i o „katolicima...”, i o Dubrovniku, i hrvatskome književnom jeziku, Ivić konstruira radi današnjice, a pogotovu sutrašnjice, još mi je o svemu tome nešto reći.

On kaže da je kroz moju kritiku njegovih pogleda (ja bih rekao: konstrukcija) „jeknuo glas uvređene publike kojoj su dirnuli u iluzije”.

Prvo, preveliku mi ulogu Ivić pripisuje. Drugo, ako sam „jeknuo”, onda sam u svoje ime. Treće, nije to bilo zbog mojih iluzija, nego zbog Ivićevih, i to ne zbog iluzija o njegovu narodu i njegovu jeziku, nego zbog njegovih iluzija o meni i mome jeziku.

Pa sve i da je riječ o mojim iluzijama o hrvatskome jeziku i hrvatskome narodu, ipak su to iluzije o sebi. A u Ivića je riječ o iluzijama na račun drugoga. Neka on o sebi, o svojem jeziku i njegovu narodu ima kakve god hoće iluzije, ali neka druge pusti na miru. To je stvar uljuđenosti, a ne samo ideologije. To Ivić nije do danas shvatio i mislim da ne može shvatiti, na žalost. Iluzije su duboko i nedokučivo u svakom njegovu konstruktumu o književnome jeziku na spomenutom području. I uvjeren sam da će te njegove iluzije biti pogubnije za njegove jezične potomke nego za hrvatski književni jezik.

Rekao sam da nije moje da analiziram Ivićeve pobude s nelingvističkih gledišta, ali mogu nešto s lingvističkih, ukoliko se o njima radi. Mislim da se radi i o njima, premda puno manje. Pa ipak koja riječ još o njima.

Mislim da Ivić ipak ne razumije problem do kraja. To sam rekao, pa i ponavljam. To je jedno od najgorih iskustava s Ivićem: stalno moraš tupiti istu stvar.

Iz Karadžićeve perspektive, iz perspektive i naroda i jezika, s načelom „piši kako govoriš”, nema tradicije, nema povijesne dimenzije jezika – ona izlazi iz glave. Iz te se perspektive ne da razumjeti narav i karakter književnoga hrvatskoga jezika i položaj pisca u njemu. Tako se ne može nikako razumjeti Mažuranićeva „Smrt Smail-age”. Ja ne mislim da je bitno drugačiji položaj srpskoga pisca danas, iako je u 19. st. svakako bio. I stoga je Vuk Karadžić ponudio dobro rješenje Srbima u 19. st., ali ne mislim da taj recept vrijedi i danas. A zašto ga Ivić još uvijek propovijeda, e to je druga stvar.

Taj piščev nužan odnos prema svojoj jezičnoj tradiciji u hrvatskome je slučaju još zamršeniji stoga što je formalno-jezično suočen s tri književnosti, a jednom. Pa jezik koji

se iz takva susreta s jezičnom tradicijom rađa dobiva svakako vlastitu fizionomiju, a kako je tu riječ o jezičnoj suvremenosti, nužno je da je takav jezik u dosluhu i sa standardnim jezikom kao idealom jezika suvremene civilizacije. I nije stoga čudo što je prije dvadesetak-trideset godina u hrvatskoj sredini vladala krilatica (kad ne možemo bez njih): „piši kako dobri pisci pišu” (osobito ju je rado isticao Ljudevit Jonke), a u srpskoj nije bilo neke oformljene krilatice, ali jest preporuke da jezik radija, televizije, novina treba biti uzor suvremenoga jezika. Ivić je bio jedan od onih koji su takav uzor-jezik preporučivali.

Tvrđnjom o istosti jezika Srba i Hrvata, o lakorazumljivosti unatoč svim razlikama ne rješava se pitanje jezika tih naroda. Na razini narodnoga jezika, na razini komunikacijske razumljivosti, Ivićev i moj govor daleko su bliži, nego npr. moj govor i govor recimo jednoga Splitsanina ili Zagorca, ali na razini odnosa prema Maruliću ili Mažuraniću, pa i kad ih ja manje formalno-jezično razumijem nego Ivić, ili prema D. Obradoviću ili B. Stankoviću, Ivić i ja smo dva svijeta (ako Ivića uopće taj književni svijet kao iluzija zanima). Tu jezik pisaca, uz pomoć drugih mjerila, na osnovi drugih elemenata u tom književnom svijetu, određuje i nas i naš jezik i naše kulturne vidike. Te distinkcije Ivić ne uzima u obzir. I stoga ne razumije hrvatsko jezično ponašanje. Kad ne razumije, jasno je zašto je takvo ponašanje za njega iracionalno.

Srpskoj kulturnoj i jezičnoj situaciji, barem u Karadžićevo vrijeme, nije povijesna dimenzija jezika puno značila. Za Karadžića je povijest bila živa, u živim ljudima, u njihovoj riječi. Tamo gdje nije bilo povijesti stvara se mit. A kako danas, od Karadžićevih vremena, imamo već posla s poviješću, tu se srpski književni jezik izmijenio i dobio povijesnu dimenziju. A zadržavanje na mitu, štetit će samo toj povijesti. Ljudevit Gaj i ilirci tu su povijest odčitavali, jer to su jedino mogli. I njihova je sreća da su je imali iz čega odčitati. Zato mislim da je hrvatski nacionalni identitet bio problem kulture, kulturno pitanje. Na razini sita trbuha i tople odjeće cijela kugla zemaljska ima samo jedan identitet. U hrvatskom slučaju, u 19. st., kulturna i jezična baština značile su više od državnosti. Na tim se temeljima ta državnost uzdigla. U srpskom je slučaju obratno: na temelju državnosti nakon odlaska Turaka, počeo je nov život, pa i kultura. Po tome razumijemo zašto je toliko važan hrvatski kulturni identitet. Ali njegova se važnost vidi i po tome što je protivnicima toga kulturnoga identiteta upravo jezik glavna meta.

Hrvatski civilizacijski jezik, nakon nasilne, postilirske impregnacije pučkim jezikom, i u onim koji nije imao gotovo nikakve podloge u dotadanjem književnom jeziku, dobio je istoista drugu fizionomiju. Prave posljedice toga postupka nisu odmah uočene, a na razini komunikacije pokazao se i uspješnim kao instrument povezivanja Srba i Hrvata u političkim događajima 20. st. i njihova života u zajedničkoj državi. Ali kad je to postignuto, kad smo se povezali, došlo je vrijeme da i kultura stane na svoje noge, da ostane izvan političke direktive, sama sa sobom. Mislim da ona više ne bi trebala ostati sluškinja politike, nego da bi joj politika trebala omogućiti pristojan razvoj, jedno, jer je to zaslužila, a drugo, otišli su davno i Turci, i Mlečani, i Mađari i Austrijanci. Sad smo svoji. Ovim nikako ne mislim da joj ta politika nije puno pomogla i da joj ne pomaže, ali je pitanje, kad je sprečava, zašto je sprečava?

Kad sve ovo ili slično čovjek govori raspravljajući se s Ivićem, uvijek je u dilemi: treba li ovo govoriti, i treba li ikako govoriti? Ali, što sam rekao, rekao, sam, posve svjestan da više nema svrhe nastavljati. Zato će ovo biti kraj. Odiljam se, kako fino reče Džore Držić. Ali samo od Ivića. A tko će s njim ostati u družbi, uz pomoć kojih bogova, ne znam. I imaju li ti bogovi i nada mnom vlast, a tko će znati božje moći! Odiljam se.

S a ž e t a k

Dragutin Raguž, Zavod za jezik IFF, Zagreb

UDK 808.62:800.853(091), stručni članak, primljen za tisak 23. veljače 1987.

Les faits ont besoin de la science

Dans cet article l'auteur continue de critiquer les idées de P. Ivić sur la langue littéraire serbo-croate, exposées pour la première fois dans la RES 56/3, 1984. Dans le périodique Jezik 1/1985 a été déjà donnée toute une série des questions que P. Ivić dans sa réponse (Jezik 3/1986), avait laissées passer sous silence, mais sans laquelle la présentation du développement historique de cette langue reste au moins insuffisante, sinon fausse.

OSVRTI

VRIJEĐANJE NA FIN NAČIN

Jednom sam već napisao Pavlu Iviću da „nije korisno da mi međusobno polemiziramo i trošimo snage u stvarima u kojima se zapravo slažemo, odnosno brzo bismo se složili i u onome u čemu se čini da se ne slažemo” pa iako je to bilo u drugim prilikama i s drugim nadanjima, ipak mislim da i danas u tim riječima ima mnogo istine, samo kad bi Pavle Ivić odabrao kakav bolji put. Ali njemu kao da je posebno stalo do javnoga nadmudrivanja. Kako ni sada ne vidim koristi od javne polemike s njime, zadržat ću se samo na jednoj strani njegova pisanja, uglavnom s uredničkih razloga.

Kao što Pavle Ivić želi da bude tutor hrvatskom književnom jeziku, tako se tutorski odnosi i prema uredništvu Jezika, a jedno pitanje postavlja i meni osobno pa me tako prisiljava da i ja kažem nekoliko riječi.

Prihvatajući pero da odgovori D. Ragužu, Pavle Ivić kaže: „Činim to nerado jer se moram osvrutati na tekst koji je vredan pažnje jedino po tome gdje je izašao. Odgovaram, dakle, časopisu i njegovim čitaocima, a ne svom loše raspoloženom kritičaru.” (XXXIII, 78.)

Fino rečeno, ali to u mojem prijevodu glasi: *Jezik* je ugledan časopis, ali uredništvo ima nizak kriterij.

U prošlom članku cijela prva bilješka oštra je osuda uredničkog postupka. Bilješka je svježja pa ću navesti samo dijelove kao podsjetnik u nadi da neću biti optužen za „sečenje citata”.

„Uredništvo Jezika kao da želi negovati ljutnju. U 4. svesci 33. godišta ono mi na tri mesta pripisuje stavove koji mogu iritirati hrvatsku publiku: ‚o srpskom porijeklu Dubrovnika’ (...) uredništvo samo *sugerira* (istakao P. I.) svojoj publici netačne predodžbe o mojim shvatanjima (...) Ja se na sve ovo neću ljutiti. Drugi imaju razloga da se ljute. Pre svega čitaoci koje uredništvo dovodi u zabludu.”

Ocjenu te optužbe prepuštamo čitateljima Jezika jer se pouzdajemo u njihovu zdravu pamet. I onomu tko je i površno pročitao polemičke priloge, jasno je tko je kašu o Dubrovniku zakuhao, a tko samo puše da je ne kusa vruću.

Treća je bilješka u istome članku posebno uvredljiva, makar se to i ne vidjelo na prvi pogled. Ivić piše:

„U svojoj ‚napomeni o Ivićevu članku’ (Jezik 33, str. 128) glavni i odgovorni urednik Jezika Stjepan Babić mi zamera